

Competence Approach and Innovations in the XXI Century
Компетентностен подход и иновации през XXI век

<https://doi.org/10.53656/ped2023-4s.03>

СОЦИАЛНИТЕ ИНОВАЦИИ КАТО ПОТЕНЦИАЛ И ВЪЗМОЖЕН ПОДХОД ЗА ОБРАЗОВАТЕЛНО И СОЦИАЛНО ВКЛЮЧВАНЕ

Доц. д-р Людмила Векова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Резюме. Нарастващото значение на иновациите за решаване на сложните икономически и социални проблеми с глобален, регионален и национален характер определя сериозния изследователски интерес за анализиране на различните аспекти на тяхното значение за успешното функциониране на съвременните икономики и на отделните системи в обхвата на социалната сфера. Целта на статията е на базата на анализ на основни теоретични концепции за същността и значението на социалните иновации да бъде изяснена ролята им за преодоляване на предизвикателства с различен характер и степен на сложност с акцент върху потенциала им за образователното и социалното включване. Разгледани са социалните предприятия като успешна организационна форма за практическа реализация на социалните иновации и са посочени добри практики на съществуващи социални предприятия, предоставящи иновативни образователни и социални услуги. Формулирани са и възможни насоки и конкретни форми за практическо приложение и реализация на социалните иновации за постигане на по-висока степен на образователно и социално включване.

Ключови думи: социални иновации; социално включване; образователно включване; социални предприятия; образователни и социални услуги

Въведение

Съвременните реалности на информационното общество, динамиката на протичащите процеси в икономиката, сложността на възникващите проблеми и сериозните предизвикателства в социалните системи са факторите, които налагат необходимостта от търсенето на нестандартни решения с новаторски характер, определяни като иновативни. Предизвикателствата на времето, тяхното преодоляване и провеждането на рационална, ефективна и хуманистична политика са сред определящите фактори за актуалността и значението на иновациите в глобален и национален аспект.

Постигането на адекватна и ефективна социална защита и решаването на проблемите, свързани с жизнения стандарт, заетостта, материалното благополучие, социалното изключване, приобщаващото образование, които придобиват нови мащаби и разнообразни проявления в съвременните условия, са едни от най-съществените предизвикателства в европейски и национален план. Те изискват нов подход в определянето на политиките и новаторски решения, често съчетаващи мерки с икономически и социални измерения. В този контекст търсенето на нови, иновативни решения, които заедно с ограничаване на негативните икономически последствия да съдействат за постигане на възможно по-пълнен социален ефект в посока на социално и образователно включване на рисковите групи, е сред най-важните европейски и национални приоритети. Сериозен потенциал и ефективна възможност за решаването на проблеми със социален, екологичен, демографски и здравен характер, като климатичните промени, застаряване на населението, миграционни движения, здравните кризи в съвременните условия, се съдържа в иновациите и тяхното внедряване във всички сфери на обществения живот. Потенциалът на иновациите за справяне със сериозни предизвикателства в социалната сфера намира адекватно проявление в социалните иновации и тяхната практическа реализация. Както посочва Л. Русанова (Rusanova 2011, p. 28) „Насърчаването на иновационни идеи в публичните политики има решаващо значение за подкрепа на ценностите на една активна, ориентирана към решаване на проблемите социална система. Тези възгледи стоят в основата на протичащите социални реформи в различни страни и поставят акцент върху развитието на социалното предприемачество и ролята на социалните предприемачи“.

В тази посока и проблемите, свързани с интеграцията, образованието, трудовата заетост, преодоляването на социалното изключване на хората в неравностойно положение – лица с увреждания, младежи в риск, възрастни и стари хора, продължително безработни, малцинствени и етнически групи, могат да бъдат преодоляни чрез търсенето и практическото реализиране на иновативни подходи и средства с фокус върху социалните иновации.

Значението на социалните иновации може да бъде анализирано и в аспекта на тяхното въздействие за преодоляване на кризи с различен характер и обхват. Измеренията на кризите са многопосочни – политически, икономически, социални, здравни, засягат огромен брой хора, създават проблеми, за които традиционните подходи и решения са недостатъчно ефективни и не постигат необходимия резултат. Дълбочината и мащабите на икономическите и социалните кризи в съвременните условия налагат нови подходи и изискват нови решения и в този аспект иновациите могат да бъдат определени като ефективен начин за преодоляване на предизвикателства от различен характер. Паралелно с икономическите и финансовите кризи и социалните проблеми, които те предизвикват, особена актуалност в последните години придобиват

и здравните кризи – основно свързаната с COVID-19 пандемия и нейното въздействие върху всички сфери на обществения живот. Многоаспектният характер и глобалният обхват на кризите, в които заедно с икономически и социални се наслагват и здравни проблеми, изискват нетрадиционен подход, различни политики и средства и в този аспект ролята на иновациите, и по-специално на социалните иновации става особено актуална, а значението им за преодоляване на нарастващата сложност на възникващите предизвикателства – още по-голямо.

Безспорно и широко изследвано и анализирано е значението на иновациите за динамичното и устойчиво развитие на икономиката. Особено важна е тяхната роля за страните от Източна Европа за преодоляване на съществения различия в основни икономически показатели, като жизнен стандарт, БВП на човек от населението, ръст на производителността на труда, разходите за труд, разходите за научна и развойна дейност.¹ Неслучайно иновациите от дълги години са в центъра на европейските политики и стратегии за развитие и са важен акцент в европейската стратегия за растеж „Европа 2020“, в редица инициативи на Европейската комисия, като Европейска платформа срещу бедността и социалното изключване, Плана за действие по социална икономика на ЕК, Инициативата за социалното предприемачество, Регламента (ЕС) № 1296/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 11 декември 2013 година относно Програмата на Европейския съюз за заетост и социални иновации („EaSI“).

Още по-значителна ще бъде ролята на иновациите през следващите години, като те заемат водещо място сред общите европейски приоритети. Новата Европейска програма за иновации, приета на 05.07.2022г.², има за цел да „позиционира Европа в челните позиции на новата вълна от стартиращи фирми, като помогне в разработването на нови технологии за справяне с най-належащите обществени предизвикателства“. Тя поставя акцент върху високотехнологичните иновации и новото поколение новатори, като за реализацията на формулираните пет приоритетни направления за подпомагане на растежа на европейските стартапи и за създаването на „регионални иновационни долини, свързващи участниците в областта на иновациите в Европа“, е предвидено финансиране от 45 милиарда евро. За да се помогне на държавите членки на ЕС и на заинтересованите страни в разработване на иновативни решения в отговор на обществените предизвикателства в областта на заетостта, образованието, уменията и социалното включване и развитието на социалните иновации чрез Европейския социален фонд, Главна дирекция „Трудова заетост и социални въпроси“ към ЕК публикува две допълващи се ръководства в областта на социалните иновации. Практическото ръководство за разработващи проекти – *A practical guide for project promoters*, 2022, е насочено към заинтересованите страни, ангажирани със социално експериментирание,

и включва различни примери за приложени инструменти, модели и методи в областта на социалните иновации. То съдържа съвети за разработване на проекти, като са взети предвид изводите от успешно реализирани проекти за социални експерименти, финансирани чрез Програмата за заетост и социални иновации. Второто ръководство – *Scaling-up social innovation Seven steps for using ESF+*, е предназначено за органите на държавите членки, които участват в разработването и изпълнението на програми, финансирани от ЕСФ+, но може да се ползва и от други заинтересовани страни и очертава седемте стъпки за стратегическо използване на ЕСФ+. То представлява набор от инструменти за разширяване на социалните иновации, които са обобщени на база изследователски проекти в редица европейски държави, практическия опит и нормативната уредба в областта на социалните иновации.

Насърчаването на развитието на иновациите и стимулирането на прилагането на иновативни подходи в практиката и дейността на фирмите и организациите от всички сфери на обществената дейност, в тяхната организация и управление като основен европейски приоритет закономерно намира отражение и в най-важните насоки на националната политика. Социалните иновации като съществен акцент в социалната политика са застъпени в стратегически документи като Национална концепция за социална икономика³ и двугодишни планове за действие в изпълнение на Концепцията; Програмата за управление на правителството на Р България за периода 2017 – 2021 г.; Националната програма за развитие – България 2030⁴; Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2030 г.⁵; Стратегията по заетостта на Р България 2021 – 2030 г.⁶; Стратегията за корпоративна социална отговорност 2019 – 2023 г. В Плана за възстановяване и устойчивост и Програмата „Развитие на човешките ресурси“ за периода 2021 – 2027 г. са предвидени финансови средства в размер на 70 млн. лева за развитието на социални иновации и за подкрепа на социални предприемачи.

1. Социалните иновации – основни концептуални положения

Особена важност придобиват въпросите, свързани със социалните иновации и тяхното практическо реализиране в различните социални системи, в т.ч. образователната, системите на социалното осигуряване и на социалното подпомагане, предоставянето на социални услуги и обезпечаването на заетост на уязвимите групи от населението. Визираната актуалност на социалните иновации изисква да се анализират основни теоретични концепции и се определят възможни практически проявления в социалната сфера и в политиките за социалното и образователното включване на рисковите групи.

Значението на социалните иновации за преодоляване на съществуващите и на нововъзникващите предизвикателства в социалната сфера обуславя се-

приозния научноизследователски интерес и различните авторски позиции при тяхното дефиниране. Ограниченият обем на статията не дава възможност в пълнота да бъдат представени всички анализи и възможни гледни точки в посочената проблематика.

Социална иновация се дефинира като „новаторски дейности и услуги, които са мотивирани от целта за задоволяване на социална нужда“ (Mulgan 2006, p. 146). Тя включва иновативни дейности и услуги, които са мотивирани от удовлетворяване на социални нужди и в масовия случай са създадени и вдъхновени от организации, чиято основна цел е постигане на социална промяна (Mulgan 2007).

Според R. Murray, J. Caulier-Grice и G. Mulgan (Murray, Caulier-Grice, Mulgan 2010) социалните иновации допринасят за постигане на устойчивост на социалните процеси и социалните проекти, като генерират енергия за промяна. Те обединяват идеи, ресурси, инструменти и примери от практиката за намиране на подходящи решения на социални проблеми.

С по-висока степен на конкретизация се отличава дефиницията на J. Phills, K. Deiglmeier и D. Miller (Phills, Deiglmeier, Miller 2008), според които социалните иновации могат да бъдат продукт, производствен процес или технология, както и принцип, идея, част от законодателство, социално движение, интервенция или комбинация от някои от тях. Те ги определят като ново решение на социален проблем, което е по-ефективно, ефикасно, устойчиво или по-правилно, по-добро от съществуващите решения и което създава стойност преди всичко за обществото като цяло, а не за отделни лица.

В аспекта на процес на институционализиране на нови практики, стандарти и правила, които са основани на ценности, присъщи на солидарността и предназначени да работят за социална и политическа трансформация, се разглеждат социалните иновации от M. Bouchar (Bouchar 2006). Може да бъде посочено и виждането на J. Howaldt и M. Schwarz (Howaldt, Schwarz 2010), според които социалните иновации могат да се определят като нова конфигурация от социални практики в някои области на действие или социален контекст, предизвикана от актьори или съвкупност от актьори, преднамерено и с цел по-добро задоволяване или отговаряне на потребности и проблеми, отколкото е възможно въз основа на установените практики.

Социалните иновации в сферата на социалните услуги се разглеждат от H. Jalonen, P. Juntunen, (Jalonen, Juntunen 2011) като форма и процес на конструиране на социални услуги, съответстващи на изисквания, на които държавата и пазарът не са успели да предоставят подходящ отговор, като те ги свързват с използване на нови средства (управление, организация на работа, съчетаване на ресурси и др.), както и с промяна на отношенията между доставчици на услуги и бенефициенти.

Социалните иновации са обект на изследване от редица български автори, като Л. Русанова, Л. Терзиева, М. Илчева, Н. Радев, Ю. Нарлев, К. Нарлева. Специфични аспекти на приложението на социалните инвестиции в предоставянето на социални услуги на различни групи потребители са разгледани от С. Нунев, Ж. Цонева, Д. Георгиева.

Според М. Илчева (Ilcheva 2021, p. 130) „по своята същност социалната иновация представлява нова стратегия, концепция, идея, продукт, услуга, модел, който едновременно отговаря на социалните потребности (по-ефективно, отколкото други алтернативи) и същевременно създава нови социални отношения и сътрудничества. Както отбелязва същият автор (Ilcheva 2020), „много често социалната иновация е насочена към решаване на незадоволена социална нужда и адресирането ѝ чрез инициатива, свързана с въвеждане на нов начин, продукт, процес и организация, чрез която в дългосрочен план се постига обществена промяна или промяна в социалната система“. Тя посочва следните ориентири, които могат да послужат при дефиниране на набора от критерии за определяне на социалната иновация – движещи сили, предизвикателства, новост, елементи на иновацията, отпечатък/проява на иновацията.

Европейската комисия определя социалните иновации едновременно като икономически и социален инструмент, прилаган чрез модел на икономически растеж, основан на ефективност и справедливост, и чрез интегриран подход, съчетаващ заетост с модернизирание на социалните системи. Популярна дефиниция за социална иновация е формулирането ѝ като нов продукт, нова услуга или модел, които едновременно посрещат социални нужди и създават нов тип обществени взаимовръзки⁷. Сайтът на ЕК за растеж характеризира социалната иновация като „нови идеи, които отговарят на социални нужди, създават социални връзки и нови сътрудничества. Тези иновации могат да бъдат продукти, услуги или модели, които адресират незадоволените нужди на обществата по по-ефективен начин“.

Според Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) „социалните иновации търсят нови отговори за социални проблеми чрез: идентифициране и доставяне на нови услуги, които подобряват качеството на живот както на отделните хора, така и на обществата като цяло“ и „идентифициране и имплементиране на нови процеси по интеграция, нови компетенции, нови работни позиции и нови форми на участие в пазара на труда, поради разновидните елементи, които допринасят за подобрието на позициите там“⁸.

За разлика от иновациите в икономическата сфера, ориентирани към постигане на икономически показатели като финансов резултат, ефективност, ефикасност, в социалната сфера иновацията е ориентирана към конкретен резултат за отделния бенефициент или рисковата група потребители, към които е

насочена, като това може да е свързано с очаквания за по-добро задоволяване на негови здравни, социални или материални потребности. Социалните инвестиции са ориентирани към промяна в позитивна посока за отделния човек, а „постигането на социална промяна се свързва и с прилагане на социални иновации, които да предложат нов тип решение на съществуващи социални проблеми (Ilcheva 2021, p. 130).

Социалните иновации в по-широк аспект могат да бъдат дефинирани като подход, начин и средство за постигане на социална промяна и удовлетворяване на социални нужди, свързани с обезпечаване на условия за по-добър живот, труд, здраве, материално и емоционално благополучие на отделния човек, група или на по-голяма част от населението. Някои автори застъпват позицията, че иновациите могат да бъдат разглеждани и като възможност за осъществяване на по-ефективно социално и образователно включване главно на рисковите групи и нов, по-гъвкав и адаптивен начин за решаване на техните проблеми. Както посочва Л. Терзиева (Terzieva 2013, p. 44) „практиките и предизвикателствата, свързани със социалните иновации, притежават силна мобилизираща енергия, която би позволила събирането на компетентности и ресурси, излизащи извън рамките на конкретни сектори и дисциплини“.

Наличието на многобройни теоретични възгледи и на разнообразни форми на практическо проявление затруднява еднозначното дефиниране на социалните иновации и тяхното значение. Като обобщение на разгледаните изследователски гледни точки могат да бъдат посочени следните същностни характеристики на социалните иновации:

- те представляват екосистема, което изисква разглеждането им като единство от взаимосвързани елементи, включваща законова уредба, организационна структура, национални и регионални политики и съвместни действия от страна на публичните власти, социалните партньори и гражданските организации;
- те са теоретична концепция, нов подход за решаване на социални, икономически, политически и екологически проблеми;
- могат да бъдат нови идеи, нов продукт, нова услуга или модел;
- представляват различен начин и средство за удовлетворяване на социални потребности, постигане на социална промяна и решаване на сложни и разнообразни социални проблеми;
- могат да се разглеждат като възможност за посрещане на социалните нужди на отделния човек, семейство или група от населението по нов и по-ефективен начин;
- представляват начин за постигане на устойчивост на социалните процеси и социалните проекти;
- те са форма за по-висока степен на социално включване като устойчив и дълготраен резултат.

2. Социалните иновации – възможни форми на реализация за образователно и социално включване

От съществено значение за използването на потенциала на социалните иновации за постигане на социално и образователно включване е тяхното приложение в социалната работа. Както отбелязва Ж. Цонева (Tsoneva 2022), „определянето на социалните иновации като новост, подобрене, изисква практиката на социалната работа да бъде по-ефективна и по-ефикасна, чрез комплексното използване на технологични, социални и икономически фактори за генериране на нови подходи, интервенции и процеси“.

Утвърдена и доказана във времето успешна форма за реализация на социалните иновации в социалната работа са социалните предприятия. Както се посочва в Доклада на ЕК от 2016 г. за социалните предприятия и техните екосистеми⁹, „социалните предприятия съществуват във всички държави членки на Съюза, независимо от националната система и наличието на активен трети сектор, традиция на кооперативи или специални законови разпоредби. В зависимост от националната правна система и контекстуалните характеристики, социалните предприятия покриват различни видове правни и организационни структури във всяка разглеждана страна, работят в различни полета и реализират разнообразни взаимоотношения с хората“.

Акцентът в концепцията за социалното предприемачество е разглеждане-то му като иновативна възможност по нов начин да се решават социални и икономически проблеми, свързани с бедността, заетостта, миграцията, образованието, здравеопазването, екологията в глобален и регионален план. В основата е възприемането на принципите на икономическата ефективност в организациите от социалната сфера, които във все по-голяма степен трябва да се управляват с характеристиките на предприемаческа дейност – да стимулират личната инициатива и генерирането на нови идеи и подход. Практическото приложение на социалните иновации в дейността на социалните предприятия във всяка една страна е обусловено от националния контекст на условията и възможностите като законодателна уредба, организационна структура, финансово обезпечаване, обществено признание и гражданска инициатива.

Актуалността на концепцията за социалното предприемачество и нейното развитие чрез създаването и функционирането на все по-голям брой социални предприятия се налага и от необходимостта за търсенето и насърчаването на иновативни социални модели, които съчетават резултатност и устойчивост в политиката за социално и образователно включване. Значителен е потенциалът за прилагане на социалните иновации в областта на предоставяните от социалната сфера услуги чрез създадените за тази цел социални предприятия. Затова от особена важност е да бъдат определени някои от най-важните възможни практически сфери на приложение на со-

циалните иновации и постиганите от тях социални ефекти чрез предоставяните услуги, които комбинират възможностите за образователно и социално включване. Както посочва С. Нунев, „иновациите в социалните услуги са вид социално-иновационен процес, при който иновационните социални услуги са отговор на настоящи и бъдещи предизвикателства в обществото и се отнасят до: разработване и прилагане на нови социални услуги за посрещане на нови или възникващи неудовлетворени потребности; въвеждане на нови социални услуги, нови подходи на взаимодействие с потребителите или нови практики на социална работа в съществуващите социални услуги“ (Nunev 2013, р. 48). Иновативният елемент може да се съдържа в цялостното предоставяне на услугата (нова или модифицирана съществуваща) или в отделни нейни компоненти, в начина на предоставяне, във възможните средства, в методите за въздействие, чрез които ще се реализира задоволяване потребностите на отделния индивид или рисковата група. В тази посока интерес представлява виждането на S. Berzin и M.P. Catsouphe (Berzin, Catsouphe 2014) за цикъла на процеса на социалните иновации в социалната работа, при който традиционни умения трябва да се комбинират с иновативни процеси за разработване, прилагане и поддържане на ефективни решения на социалните проблеми.

Една част от съществуващите в момента социални институции от общностен тип в началния етап на тяхното развитие са разглеждани като иновативни подходи. Като един от възможните примери може да бъде посочено изграденото през 2014 г. „Защитено жилище за възрастни хора с увреждания“ по проект „Планиране и усъвършенстване на социалните услуги на областно ниво“ – област Русе. Той е изпълняван от УНИЦЕФ България в партньорство с МТСП и АСП с финансовата подкрепа на правителството на Кралство Холандия. Към момента на създаването си то е разглеждано като „иновационен подход, насочен към подобряване социалната среда за възрастни хора с увреждания, настанени в специализирани институции и самотно живеещите стари хора (Georgieva, Konstantinova, Koleva 2014, р. 207). Впоследствие в Закона за социалното подпомагане защитеното жилище вече е законово регламентирано като една от възможните форми за предоставяне на социални услуги от общностен тип. През годините са реализирани редица проекти, чрез които социалните иновации са помогнали за образователното и социалното включване на хора от различни групи като асоциация „Феникс 2009“, мрежата „Хлебни къщи“, Социална чайна, „ВарнаЛаб“, „Зона 21“.

Една от най-често срещаните възможности за практическо приложение на социалните иновации е свързана със създаването и развитието на социалните предприятия, предоставящи образователни и социални услуги. Те дават възможност за разширяване обхвата и функциите и за подобряване качеството на предоставяните социални и образователни услуги. Обезпеча-

ването на трудова заетост на рисковите групи като основна насока на социалното включване е тясно свързана с развитието на образователни услуги за придобиване на необходимата професионална подготовка и квалификация. В този аспект важна перспектива за практическата реализация на социалните иновации в социалната сфера е свързана с развитието както на социални предприятия, предоставящи обособени социални и образователни услуги, така и на такива, ориентирани към различни форми на интегрирани образователно-социални услуги. Посочената възможност е законово регламентирана в Закона за социалните услуги и представлява сериозен потенциал за комплексно решаване на проблемите за образователното и социалното включване на рисковите групи. От особена важност за съчетаване на образователни и социални услуги е възможното законово регламентиране в България на социалната работа в системата на предучилищното и училищното образование, както и включването на длъжността „социален работник в образователна институция“ в Единния класификатор на професиите и длъжностите в България (Angelova 2021, 2022).

Интердисциплинарният подход, екипната работа, използването на съвременни технически и информационни средства и нови технологии за задоволяване на социални, здравни и образователни потребности на лица и групи в неравностойно положение и за тяхната трудова заетост намира практическа реализация в редица проекти на неправителствени организации и общини, насочени към различни целеви групи. Интензивното междусекторно сътрудничество и мултидисциплинарната работа на помагачи специалисти – социални работници и педагози, е задължителна предпоставка за внедряване на социални иновации в социалната работа и социалните услуги. Като успешен пример може да бъде посочено създаването на мобилни екипи за предоставяне на социални и на образователни услуги, насочени към по-добра информираност на представители на уязвимите групи за техните права в системата за социална защита и свързаните с тях задължения и отговорности. В тази посока иновативен елемент се съдържа и в създадените по проект „Услуги лице в лице“, финансиран от ОП „Развитие на човешките ресурси“, Центрове за заетост и социално подпомагане, които предоставят едновременно услуги, свързани с осигуряване на заетост, в т.ч. и образователни и квалификационни курсове, както и услуги по предоставяне на помощи на лицата от уязвими групи в общините, включени в Проекта. Интегрирани услуги, насочени към децата и семействата, се предоставят и в създадените центрове за ранно детско развитие, финансирани от ОП „Развитие на човешките ресурси“. Те дават възможност „за предоставяне на подкрепа на деца в ранна детска възраст и техните семейства за подобряване на достъпа до здравна грижа, формиране на родителски умения, подобряване на семейната среда, повишаване на училищната готовност на децата за включване в образователната система, както

и предотвратяване на настаняването на деца в специализирани институции“ (Ugikanova 2019, p. 127).

Важен аспект на социалното предприемачество е възможността чрез създаването на социални предприятия за предоставяне на образователни услуги да бъде разширен обхватът на неформалното обучение, в т.ч. и за развитие на образователни дейности, ориентирани към подобряване на социалното и образователното включване на лица от уязвимите групи. Съчетаване на социални и образователни цели може да бъде постигнато и чрез т.нар. предприемачески инкубатори, които са популярна форма в някои държави като Словения, Румъния, Кипър, чрез които бъдещи социални предприемачи споделят идеите си със съмишленици и потенциални инвеститори. В други държави успешна форма за стимулиране на предприемаческата дейност, особено на младите хора, е използването на онлайн средата. Пример за това е програмата на Junior Achievement Worldwide Social Innovation Relay (SIR) – глобална инициатива, която се опитва да срещне опитни бизнес ментори с ученици с цел чрез разработени от тях и внедрени социални иновации да се решат реални социални проблеми. Обмен на информация и добри практики е осъществен и чрез проекта „Менторска платформа за млади социални иноватори“ (MYNNOVA), финансиран от Европейската комисия по програма „Еразъм+“, Ключова дейност 2: Сътрудничество за иновации и обмен на добри практики. Международната платформа Social Impact Award (SIA), активна в 24 страни по света (включително Словения и Румъния), съществува с мисията да популяризира социалното предприемачество сред младите хора като състезание за социални бизнес идеи и образователна програма, насочени към конструктивна промяна в обществото.

Изводи и заключение

Новите реалности в икономиката и социалната сфера, произтичащи от спецификата на информационното общество и дигитализацията във всички сфери на обществен живот, както и нарастващата сложност на проблемите и предизвикателствата в икономическите и социалните процеси в глобален, общностен и национален план, изискват търсенето и прилагането на нови, иновативни подходи и решения, в т.ч. и за решаване проблемите за социално включване на уязвимите групи.

Теоретичната обосновка на концепцията за социалните иновации и тяхното значение за постигането на по-висока степен на социално включване като устойчив и дълготраен резултат дава възможност да бъдат дефинирани възможните насоки за тяхната практическа реализация и да бъде оползотворен в по-висока степен техният потенциал.

Социалните иновации и тяхното внедряване в сферата на образованието и социалните услуги могат да се разглеждат като сериозен потенциал за решава-

не на съществуващите проблеми и очакваните предизвикателства в социалната сфера, в т.ч. и по отношение на образователното и социалното включване.

Добрите европейски и национални практики и новите възможности за използването на социалните иновации за развитието на образователни, социални и интегрирани услуги са фактор с нарастващо значение за постигането на по-висока степен на образователно и социално включване, което определя и актуалността на разглежданата проблематика и търсенето на ефективни практически решения.

БЕЛЕЖКИ

1. СЪЗДАВАНЕ НА ЕКОСИСТЕМИ ЗА ИНОВАЦИИ В ИЗТОЧНА ЕВРОПА (2018) *The Economist Intelligence Unit Limited 2018* <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018/downloads/>.
2. СЪОБЩЕНИЕ НА КОМИСИЯТА ДО ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ, СЪВЕТА, ЕВРОПЕЙСКИЯ ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛЕН КОМИТЕТ И КОМИТЕТА НА РЕГИОНИТЕ. SWD (2022) 187 final <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022 DC0332&from=EN>
3. НАЦИОНАЛНА КОНЦЕПЦИЯ ЗА СОЦИАЛНА ИКОНОМИКА <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=889>
4. НАЦИОНАЛНА ПРОГРАМА ЗА РАЗВИТИЕ – БЪЛГАРИЯ 2030 <https://www.mtc.government.bg/bg/category/283/nacionalna-programa-za-razvitiie-blgariya-2030>
5. НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА БЕДНОСТТА И НАСЪРЧАВАНЕ НА СОЦИАЛНОТО ВКЛЮЧВАНЕ 2030 <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1345>
6. СТРАТЕГИЯ ПО ЗАЕТОСТТА НА Р БЪЛГАРИЯ 2021-2030 <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1416>
7. ВЕРА 2012.
8. OESD 2011, Доклад за насърчаване на иновациите, които адресират социални предизвикателства.
9. SOCIAL ENTERPRISES AND THEIR ECO-SYSTEMS: DEVELOPMENTS IN EUROPE 2016.

ЛИТЕРАТУРА

- АНГЕЛОВА, Д., 2021. *Социална работа в образователна среда. Училищен социален работник – роля, функции и стандарти за добри практики*. Пловдив: Пловдивско УИ. ISBN 978-619-7663-02-0.
- ГЕОРГИЕВА, Д.; КОНСТАНТИНОВА, Д.; КОЛЕВА, Г., 2014. Прилагане на иновационни подходи за преодоляване на бед-

- ността и социалната изолация на възрастни хора с увреждания. *Science&Technologies, Medicine*, Т. IV, № 1.
- ИЛЧЕВА, М., 2020. *Социална икономика и социални иновации – възможности и тенденции за подобряване на социалната сигурност*. В. Търново: Издателски комплекс на НВУ. ISSN 2367-7465.
- ИЛЧЕВА, М., 2021. Социални проекти и социални иновации като генератор на промяна в селските райони на България. В. Търново: Св. св. Кирил и Методий. ISBN 978-619-208-249-9.
- НУНЕВ, С., 2013. Иновации в социалната работа и развитие на социалните услуги. *Science & Technologies*, Т. III, № 7. ISSN 1314-4111.
- РУСАНОВА, Л., 2011. *Концепцията за социално предприемачество и българския опит*. Русе: Русенския университет. ISSN 1311-3321.
- ТЕРЗИЕВА, Л., 2013. *Стратегически дизайн на социални системи*. Ботевград: МВБУ. ISBN 978-954-9432-61-9.
- УЖИКАНОВА, К., 2019. Подкрепящата роля на интегрираните услуги към децата и семействата – Център за ранно детско развитие. Варна: ТУ – Варна. ISBN 978-954-20-0803-3.
- ЦОНЕВА, Ж., 2020. Концепцията за социални иновации в социалната работа с деца и семейства. *Управление и образование*, том 18, № 4, с. 58. ISSN 13126121.
- BERZIN, S.; CATSOUPHES, M., 2014. Social Work Approach to Social Innovation. *International Journal of Innovation, Creativity, Change*, vol. 1, no. 4, pp. 7 – 8.
- HOWALDT, J. & SCHWARZ, M., 2010, *Social Innovation: Concepts, research fields and international trends*. Aachen: Aachen University.
- JALONEN, H. & JUNTUNEN, P., 2011, Enabling Innovation in complex welfare service systems, *Journal of Service Science and Management*, Vol. 4, p. 401 – 418.
- MULGAN, G., 2006. The process of social innovation. *Innovations:Spring 2006*, pp.145 – 162.
- MULGAN, G., 2007. *Social innovation; What it is, why it matters and how it can be accelerated*. Oxford: Said Business School.
- MURRAY, R.; CAULIER-GRICE, J. & MULGAN, G., 2010, *The open book of social innovation*, London: NESTA.
- PHILLS, J.; DEIGLMEIER, K. & MILLER D.T., 2008. Rediscovering Social Innovation. *Stanford Social Innovation Review*, vol. 6, no. 4, pp. 34 – 43.

REFERENCES

- ANGELOVA, D. 2021. *Sotsialna rabota v obrazovatelna sreda. Uchilishten sotsialen работник - rolya, funktsii i standarti za dobri praktiki*. Plovdiv: Paisii Hilendarski [In Bulgarian].

- BERZIN, S., M. Catsouphe, 2014 Social Work Approach to Social Innovation, *International Journal of Innovation, Creativity, Change*, vol. 1, no. 4, pp. 7 – 8.
- BOUCHARD, M. J., 2006. *Social innovation in social economy*. Montreal: University of Quebec at Montréal.
- GEORGIEVA, D.; D. KONSTANTINOVA, G. & KOLEVA, 2014. Prilagane na inovatsionni podhodi za preodolyavane na bednostta i sotsialnata izolatsia na vazrastni hora s uvrezhdania. *Science & Technologies, Medicine*, vol. IV, no. 1. ISSN 1314-4111 [In Bulgarian].
- HOWALDT, J. & SCHWARZ. M., 2010, *Social Innovation: Concepts, research fields and international trends*. Aachen: Aachen University.
- ILCHEVA, M., 2020. *Sotsialna iкономика i sotsialni inovatsii – vazmozhnosti i tendentsii za podobryavane na sotsialnata sigurnost*. V. Tarnovo: Sv. Sv. Kiril i Metodii. ISSN 2367-7465.
- ILCHEVA, M., 2021. *Sotsialni proekti i sotsialni inovatsii kato generator na promyana v selskite rayoni na Bulgaria, Ovlastyavane na raboteshtite v sotsialnata sfera v malkite naseleni mesta – predizvikatelstva i vazmozhnosti*. Veliko Tarnovo: Sv. Sv. Kiril i Metodiy. ISBN 978-619-208-249-9 [In Bulgarian].
- JALONEN, H. & JUNTUNEN, P., 2011. Enabling Innovation in complex welfare service systems. *Journal of Service Science and Management*, Vol. 4, p. 401 – 418.
- MULGAN, G., 2006. The process of social innovation. *Innovations: Spring 2006*, pp.145 – 162.
- MULGAN, G, 2007. *Social innovation; What it is, why it matters and how it can be accelerated*. Oxford: Said Business School.
- MURRAY, R.; CAULIER-GRICE, J. & MULGAN G., 2010, *The open book of social innovation*. London: NESTA.
- NUNEV, S., 2013. Inovatsii v sotsialnata rabota i razvitie na sotsialnite uslugi. *Mezhdunarodno nauchno on-line spisanie Science & Technologies*, vol. III, no.7 [In Bulgarian].
- PHILLS, J.; DEIGLMEIER, K. & MILLER, D.T., 2008. Rediscovering Social Innovation. *Stanford Social Innovation Review*, vol. 6, no. 4, pp. 34 – 43.
- RUSANOVA, L., 2011. *Kontseptsiyata za sotsialno predpriemachestvo i balgarskia opit*. Ruse: Rusenski universitet [In Bulgarian].
- TERZIEVA, L., 2013. *Strategicheski dizayn na sotsialni sistemi, Savremenniyat model na Evropeyskia sayuz i myastoto na Bulgaria v nego*. Botevgrad: MVBU [In Bulgarian].
- TSONEVA, ZH., 2018. Kontseptsiyata za sotsialni inovatsii v sotsialnata rabota s detsa i semeystva. *Upravlenie i obrazovanie*, vol. 18, no. 4, p. 58 [In Bulgarian].

UJIKANOVA, K., 2019. *Podkrepyashtata rolya na integriranite uslugi kam detsata i semeystvata – Tsentar za ranno detsko razvitie*. Varna: TU – Varna [In Bulgarian].

SOCIAL INNOVATION AS A POTENTIAL AND POSSIBLE APPROACH FOR SOCIAL AND EDUCATIONAL INCLUSION

Abstract. The growing importance of innovations for solving complex economic and social problems of a global, regional and national nature determines the serious research interest in analyzing the various aspects of their importance for the successful functioning of modern economies and of the different systems within the scope of the social sphere. The purpose of the article is, based on an analysis of basic theoretical concepts of the nature and importance of social innovations, to clarify their role in overcoming challenges of different nature and degree of complexity with an emphasis on their potential for the social and educational inclusion. Social enterprises are examined as a successful organizational form for the practical implementation of social innovations, and good practices of existing social enterprises providing innovative educational and social services are indicated. Possible guidelines and concrete forms for practical application and implementation of social innovations to achieve a higher degree of educational and social inclusion have also been formulated.

Keywords: social innovation; social inclusion; educational inclusion; social enterprises; educational and social services

✉ **Dr. Lyudmila Vekova, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-2329-0077

Plovdiv University “Paisii Hilendarski”

Plovdiv, Bulgaria

E-mail: l_vekova@uni-plovdiv.bg